

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

JEZIK, KNJIŽEVNOST, IDENTITET

JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

ZBORNIK RADOVA

Biljana Mišić Ilić

Vesna Lopičić

NIŠ, 2009.

Татјана Ружин

Факултет за стране језике, Београд

Ненад Ивановић

Институт за српски језик САНУ, Београд

ЈЕЗИК КАО СРЕДСТВО ПРЕОСМИШЉАВАЊА ИДЕНТИТЕТА КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА (АНАЛИЗА ЛЕКСИКЕ ПРВОГ СРПСКОГ ПРЕВОДА *КЊИГЕ О ЦУНГЛИ* ИЗ 1924. ГОДИНЕ)

Апстракт: У раду се анализирају семантички, ономастички и стилски аспекти лексике првог српског превода Киплингове *Књиге о цунгли*, који је под насловом *Голишан или Приче из Индије* издат у Београду 1924. године. Текст овога превода, чији је аутор Никола Цвијановић, настао је у духу стваралачки ангажованог преводаштва, којег је у савременој српској транслатологији успоставио Станислав Винавер. У складу са Винаверовом тезом о преводу књижевног дела као мосту између ауторовог наративног света и света сопствене духовне културе, идентитет изворног текста *Књиге о цунгли* темељно је језички преосмишљен тако да одговара циљној, српској, култури. Стога он врви од дијалектизама, неологизама, мотивисаних антропонима, стилских обрта у духу српске усмене традиције и сл.

Будући да се у процесу стваралачки ангажованог превођења идентитет изворног дела језички преосмишљава тако да одговара обрасцима циљне културе, аутори се у закључку рада окрећу питањима легитимности и оправданости оваквог преводачког поступка.

Кључне речи: културни превод, стилистика, *Књига о цунгли*, ономастика, ономатопеја, идиоматика.

Увод

1.1. У новијој историји српског књижевног превођења, која обухвата период од средине 18. века до данас, посебно значајно место заузима један, по много чему специфичан, тип књижевног превода. Поред функције преношења денотативног садржаја књижевног дела, он истовремено врши и улогу посредника између двеју култура: оне која обликује књижевни израз аутора изворника и оне која своје утемељење налази у матерњем језику преводиоца. Другим речима, поменути тип превода, који се у литератури назива још и *културним*, *стваралачким* или *етноцентричним преводом*, поред информативног, остварује и стваралачки задатак – садржан у настојању преводиоца да, коришћењем различитих стратегија, преосмисли и интерпретира изворник како би, у оквиру сопствене језичке средине, омогућио или побољшао његову рецепцију и разумевање.

Различите методе превођења које подразумевају мање или веће измене књижевног дела са циљем његовог прилагођавања култури примаоца, својствене су већини наших књижевних епоха. Међутим, док се преводиоци 18. и 19. века, у контексту изложеног, углавном усмеравају на увођење оних реалија у текст превода које нису

садржане у изворнику, у првим деценијама 20. века, захваљујући наслеђу раних структуралиста, који обнављају лингвистичко интересовање за ритмичку организацију и састав текста, појам *културног превода* добија своје програмско образложење у оквиру тумачења *језичких средстава* уз помоћ којих је реализовано књижевно дело. У складу са тезом да главни део културне функције књижевног дела почива у његовој ритмичкој и лексичко-семантичкој организацији, основни предуслов за његово успешно превођење у овом кључу сада постаје могућност да се, у тексту превода, применом стилско-језичких средстава постигне смисаони ефекат еквивалентан ефекту који, унутар своје језичке средине, остварује изворник.

1.2. Имајући изложено у виду, у овом раду ћемо извести анализу преводачких поступака који су обележили један од првих књижевних превода у српској култури у потпуности образован према описаном моделу. Реч је о првом преводу романа *Књига о џунгли* Радјарда Киплинга на српски језик, који је, као резултат дводеценијског рада преводиоца Николе Цвијановића, под насловом *Голишан или Приче из Индије*, објављен 1924. године. Поред уводног излагања о историјату његовог настанка, у наставку рада ћемо анализирати главне методе лингвистичке престилизације текста *Књиге о џунгли*, који су, управо кроз овај Цвијановићев превод, обележили њену прву читалачку рецепцију.

Настанак превода Н. Цвијановића и његов пријем у нашој књижевној средини

2.1. Јединствен по својој природи и околностима настанка, први српски превод *Књиге о џунгли* бележи дугу предисторију.

Непуних шест година после првог енглеског издања Киплинговог романа, које пада у последњу деценију 19. века, у познатом сремскокарловачком листу „за забаву, поуку и књижевност“ *Бранково коло*, млади и до тада непознати преводац Никола Цвијановић јавља се са првим преводима делова *Књиге о џунгли* на српски језик. У четири наставка 1901. годишта, под обједињеним насловом „Приче о Моглију“, објављен је превод два поглавља *Књиге*, који ће обележити прво упознавање наше књижевне публике са овим Киплинговим романом. Изведен у ритму Киплингове наративе, овај рани превод одликује се стилски неутралном вредношћу и доследним угледањем на текст изворника.

2.2. Објављивањем овог превода у *Бранковом колу*, међутим, Цвијановићев рад на превођењу *Књиге о џунгли* није био завршен. Он се наставио током наредне две деценије, од 1901. до 1923. године, током којих се Цвијановић посветио најпре превођењу, а затим и језичкој престилизацији свог превода Киплинговог романа. Као резултат овог дугогодишњег филолошког рада, настале су сабране приче о Моглију, обликоване у духу културног преводаштва, које су заокружене у једну целину и под насловом *Голишан или Приче из Индије*, штампане 1924. године у Београду.

Текст Цвијановићевог превода из 1924. године, према речима самог преводиоца, настао је у процесу „посрбљавања“, односно језичке модификације основног, стилски неутралног превода централних делова *Књиге о џунгли*. Суштину поменуте модификације, чију анализу ћемо извести у наставку рада, чинило је планско увођење лексичко-експресивних, ритмичких, стилских и других језичких средстава у превод,

уз помоћ којих је Киплинг изворник преосмишљен у кључу српског народног говора и фолклорне културе.

2.3. Очекивано, пријем Цвијановићевог превода у нашој књижевној средини обележила је културна полемика која је, на једном ширем плану, означила сукоб принципа дословног и стваралачког превода, односно фактографске и културне димензије књижевног преводаштва. У овом контексту, два најплоднија српска преводиоца прве половине 20. века – Станислав Винавер и Исидора Секулић – нису се сложили у његовој оцени.

2.3.1. Истичући, у предговору Цвијановићевој књизи (есеју под насловом „Закон џунгле“), да се „Киплинг да превести исправно, дословце“, али да је то „ваљда најгори пут“, јер „исправан превод не даје потребну силовиту испуцаност реченицама“, С. Винавер, и сам преводилац Киплинга, истакао је да се овај писац мора преводити у пресеку критичке и језичке рецепције његовог дела. Свој позитиван став о Цвијановићевом поступку увођења језичких образаца српског народног говора у текст превода, коме налази оправдање у изворности и непосредности фолклорне тематике Киплинговог романа, Винавер је сликовито образложио на следећи начин: „Омогућити оштрину и пластику односа помоћу градива трајног, поузданог, непоколебљивог, а блиског присно-домаћег. Такав је данас бесповратно завршени, језик народних песама. Њихов је дух преводилац Г. Цвијановић сигурним нагоном унео у Џунглу, и од горе у Индији дочарао гору Романију“ (Винавер, 1924, VI).

2.3.2. Исидора Секулић је, са друге стране, своје мишљење о Цвијановићевом раду изнела у приказу књиге *Голишан или Приче из Индије*, који је штампан у *Српском књижевном гласнику* крајем 1923. године. Искузујући резерву према преводу Киплинга, у коме се, науштрб динамике саме теме, нарушава ритмички уравнотежен стил приповедања писца – критикујући, заправо, иста она начела културног превођења, за која се, као преводилац, заузео Винавер – ова ауторка је истакла да у Цвијановићевом преводу „... има места где је животињски крик сугестивнији, а сцена, ако се може рећи, зверскија и планинскија но у самог Киплинга“ – што, по њеном мишљењу, наводи на закључак „да је преводилац не само посрбио и препричао Киплинга, него да је местимично на Киплингове теме давао вариације“. Из таквог поступка, додаје И. Секулић, потиче и оно што треба замерити преводиоцу: „има – каже она – особито у стиховима, и неуспелог одступања, одвише произвољног мењања и додавања; има доста провинцијализама и кованица; има појачавања сцена; има прекиђавања описа“ (Секулић, 1923, 634).

2.4. Посматран кроз призму свог дугогодишњег развоја и осветљен супротстављеним ставовима о легитимности везе коју успоставља са Киплинговим романом, Цвијановићев превод *Књиге о џунгли* заузима јединствено место у српској књижевној култури. Имајући ово у виду, у наставку излагања ћемо представити преводилачке стратегије уз помоћ којих се, у самом преводу, престилизује њен изворни текст; после чега ће уследити и закључак о видовима укидања преводилачке дистанце према изворнику у контексту културне интеграције превођеног дела.

3. Основне преводилачке стратегије, уз помоћ којих се преосмишљава идентитет изворника, подразумевају ангажовање следећих стилско-језичких средстава у тексту Цвијановићевог превода:

- а. мотивисано превођење ономастике (пре свега антропонима);
- б. превођење ономатопејске лексике, која чини карактеристичан и веома битан слој *Књиге о џунгли*, њеним фоностилистичким и творбено-стилистичким еквивалентима;
- в. употребу фолклорно мотивисаних идиома (израза, изрека, пословица и сл.).

У делу који следи рећи ћемо понешто о сваком од набројаних поступака и извести класификацију лексичких јединица које улазе у њихов домен¹.

4. Превођење ономастике

4.1. Антропонија

У превођењу антропонима, преводилац наступа са концепцијом стварања атмосфере присности код читаоца превода, која подразумева адаптацију изворних имена према домаћем ономастичком моделу. Давање домаћих имена ликовима у роману засновано је на преносу њихове мотивације у текст превода. У зависности од тога да ли је ова мотивација етимолошка или семантичка, можемо издвојити следећа два типа случајева:

4.1.1. У првом типу случајева, *преносу етимолошке мотивације*, преводилац се користи значењем појединих имена из *Књиге о џунгли* у локалним говорима Индије, како би, уз помоћ аналогije, осмислио њихов превод на српски језик. Дobar пример описаног поступка представља превод имена Моглијево мајке, коју је писац назвао *Месуа*. Имајући у виду да име *Месуа* у локалном говору означава „жену“², Цвијановић преводи ово име мотивисаним антропонимом *Гојсава*, чије лексичко језгро, према *Етимолошком речнику* П. Скока, представља глагол *гојити*, одн. *гајити*, *одгајати* (у значењу: „васпитавати“). Према томе, име *Гојсава* представља један од синонима за жену, будући да означава „ону која одгаја (дете), која пружа одгој (детету)“ (Скок, I, 586), односно *мајку*.

Сродне примере превода антропонима који је мотивисан њиховим изворним моделом налазимо и у следећим именима: *Вук-Самац* (уместо имена *Акела*, које и изворно означава „самца“, односно „онога ко је сам“); *Вук-парац* (у значењу: „вук који има пара, одн. брачног друга“, уместо имена *Отац-Вук*); *Шантуција* (као погрдан назив за тигра *Шир-кана*, који се на једном месту у роману назива *Лангри*, односно дословно, „хром“); *Самобор* (уместо имена *Вон-Тола*, „вук без чопора који се сам

¹ У раду се, због ограниченог простора, не анализирају преводилачки поступци у доменима композиције (слагања речи) и суфиксалне деривације (извођења речи), попут креирања хапаксних сложеница (нпр. *володер*, *мртвопој*, *врагомет*, *вукољуд*, *голодрук*, *игридрук*, *млатишума* и сл.); или извођења стилски маркираних лексема путем карактеристичних суфикса (нпр. **-ица**: *беспутица*, *подгорица*, *подземљица*, *ниспутица*, *разданица*, *загатица*, *камесница*, или **-иво**: *бодиво*, *кољиво*).

² У поступку анализе превода мотивисаних антропонима *Књиге о џунгли* служили смо се Киплингoвим ауторским белешкама о значењу имена у роману, које су објављене у првом издању његових сабраних дела (Rudyard Kipling, „Author's Notes on the names in the Jungle“, у: *The Sussex Edition of the complete works of Rudyard Kipling*, Vol. XII, стр. 471-8), London: Macmillan, 1937 - 39.

стара за женку и младе“); *Крилан* (за име јастреба *Чила*, које је Киплинг донео угледајући се на индијско име за змаја).

У оквиру овог типа случајева, посебно је индикативан избор имена једног од споредних ликова у роману. Реч је о белој кобри, која се у Цвијановићевом преводу назива *Усала* (у изворнику: *Ту*, што значи „шупља, без отрова“). Као што је видљиво, ово име је настало од облика женског рода радног придева глагола *усахнути* (који гласи: *уса(х)ла*), са значењем „пресахла, сува“.

4.1.2. У другом типу случајева, *преносу семантичке мотивације*, именовање се одвија на метонимијском плану, идентификацијом и издвајањем (мета)физичке или карактерне особине одређеног књижевног лика, која се, према преводиочевом тумачењу, чини најизразитијом (уп.: Јовић, 1975, 124–148).

Добар пример преноса семантичке мотивације налазимо у имену *Голишан* (од придева *голишав*), насталом према измишљеном *Могли*. Мотивисаним превођењем овог имена, Цвијановић не само да мења назив главног лика, већ и сам наслов романа, који представља својеврстан увод у дело, односно првобитно и најсажетије обавештење које писац даје о књижевном делу (уп.: Јовић, 1975, 82 и д.).

Описани метод превода антропонима нарочито је видан у избору имена следећих ликова: медвед *Блента* (изведено од придева *блентав*, у значењу „трапав, незграпан“, према изворном *Балу*); пантер *Љутица* (антропонимски деминутив за оног ко се често љути; према изворном *Багира*); слон *Сурла* (мотивисано метонимијским процесом свођења физичких одлика на једну карактеристику; према изворном *Хати*); тигар *Морија* (у пренесеном значењу: „авет, чума, заразна болест, несрећа“; према изворном *Шир-Кан*); змија *Ждрала* (име је настало фонолошком адаптацијом именице *ждрело*; према изворном *Каа*) и сл.

Сродна мотивација у именовању нарочито је изражена у низу споредних ликова, чија су имена у изворнику немотивисана: сеоски ловац *Преклапало* (изведено од *преклапати*, у значењу „наклапати, причати у празно“; према изворном *Булдео*); паун *Креџун* (изведено од *крецкати се*, у значењу „клатити се у ходу, гегати се“; према изворном *Мор*); шакал *Чанколиз* (према изворном *Табаки*); дивљи биво *Зерчко* (према изворном *Миза*); дикобраз *Костреиш* (изведено од *костреишати се*, према изворном *Ики*); гавран *Слутан* (изведено од *слутити*, у значењу „предвиђати зло“, према изворном *Ко*) и сл.

4.1.3. Из изложеног је видљиво да, успостављањем описаног модела антропонимских категорија које се одликују мотивисаним оноματοлошким значењем, преводилац обликује стилско средство којим се изражава тумачење карактерологије ликова у књижевном делу. Као што смо већ истакли, описани поступак „одомаћивања“ ликова у тексту превода има за циљ да мотивацију њихових имена учини транспарентном и блиском домаћем читаоцу.

4.2. Топонимија

У складу са одабраном концепцијом културног превођења, која је садржана у преносу етимолошке, односно семантичке мотивације ономастике изворника, преводилац за називе топонима такође налази имена сродних, постојећих локалитета у Србији, или измишља одговарајуће називе. Тако, на пример, мотивисани назив *Поља од Неродимља*, донет према изворном *Берттурска поља*, стоји за стварни топоним на Косову; док, са друге стране, име реке *Мутњаче* у роману представља измишљени хидроним, према изворном *Волонгонга* (река у средишњој Индији). Коначно, у топониму *Вучајско хумље*

примењена је комбинована метода: *Вучајско* представља измишљени назив, а *хумље* – призор скупа брежуљака (у изворнику: *Сионска брда* или *брда Сиони*).

5. Превођење ономотопејске лексике

Саобразно тематско-мотивској структури Киплинговог дела, у тексту *Књиге о џунгли* специфичан лексички слој представља скуп лексема којима се означавају различите активности животиња у њиховом природном окружењу. Ове лексеме, ономотопејске у својој природи, користе се да означе телесна или душевна стања, расположења, односно емотивне реакције оних персонификованих припадника животињког царства који представљају главне ликове у роману.

Судећи према прикупљеној грађи, најбројнију и најбогатију лексичко-семантичку категорију ономотопејских речи у тексту Цвијановићевог превода чине глаголи. Поменућа одлика је у складу с изворником, пошто глаголи и код Киплинга сачињавају средства којима се, на експресиван начин, кодирају радње семантички класификоване као *емисија звука, процес кретања, чин ударања* и сл. У тексту *Књиге о џунгли*, у којој радње и поступци животиња с пратећим звуцима имају подједнаку информативност као и сами дијалози, ова појава има и своју стилску вредност.

5.1. Глаголи емисије звука

Глаголи емисије звука у Цвијановићевом преводу представљају нарочито продуктивну семантичку категорију³. Све посматране лексеме ове групе сачињавају пажљиво одабране покрајинизме који, у оквиру српског народног језика, припадају богатој парадигми лексичких средстава за подражавање гласова животиња, нарочито домаће стоке.

У превођењу групе глагола емисије звука, Цвијановић приступа следећим стратегијама, које за циљ имају остваривање повишене експресије и живости приповедања:

5.1.1. Изворно употребљен глагол с неутралним значењем у преводу добија експресивну вредност

а. У примерима управног говора унутар ове групе случајева, општи глагол говорења у изворнику (нпр. *say*⁴) преводи се оним глаголом емисије звука (у овом случају *псикнути*) који је прикладан лицу које говори (у примеру змија Ждрала). Исти

³ Поменути глаголи се, према својој граматичко-семантичкој парадигми, деле на следеће две групе:

- *тренутно-свршене глаголе и глаголе кратког трајања*, којима се изражавају тренутне емотивне реакције (сви су ниског интензитета звука): *гргуцнути, грокнути, псикнути* („испустити сиктај“), *векнути* („кратко заблејати“), *грохотнути се, јалакнути* („викнути јала-ха“), *срснути* („прегрести уз хрскање“), *мрмнути, шкомутнути* („рећи у пола гласа, шапнути“);

- *глаголе којима се најчешће истиче расположење онога ко производи звук (продуженог трајања)*. Деле се на: почетно-свршене (префикс *за-*): *зарикати, забобоњати, забректати, заорцати, заромонити, зацвилети, заскамувати, зафрскати, зацакати, зашкребетати*; и несвршене: *бобоњити, брмбољити, рубати, рукувати, ћувикати, вавољити, мрнђати, пуктети* („надимати се, дисати“), *тишмати, крмеукати, лубурати* („производити глас као ћуран, блебетати“), *ждрктати, роморити, мрморити, шпањати*.

⁴ Уп.: Леви, 1982, 146: “Већини професионалних преводилаца данас је већ јасно да је стереотипна енглеска конструкција помоћу глагола *said* само обележје дијалога, својствено енглеској књижевности, па они варирају већину ремарки“.

поступак је примењен и код глагола: *крмеукати* (медвед Блента), *рубати*, *рукутати* (говеда), *вавољити* (крме), *пуктети* (змија Ждрала), *ждрктати* (пантер Љутица) – као што је видљиво из следећих примера:

Примери: „‘Ссш!’ – псикну Ждрала, као да се присети“ („Sssh!“ said Kaa, as though he had suddenly remembered something.); „Говеда се мичу и рубaju, лежу, па опет мичу; и не ричу, тек пукућу“ (“The cattle move and crunch, and lie down, and move on again, and they do not even low.”); „Изгледа као загубљено крме у гори на води. Шта вавољи?” („He looks like a lost pig in the jungles by the river. What does he say?”); „‘Ништа! Све је ништа, само кад си ти жив и здрав’ – крмеукаше Блента“ (“It is nothing, it is nothing if thou art safe ...’, whimpered Baloo.”); „Ждрала лежаше мирно и задовољно пуктећи“ (“... Kaa lay still, puffing with quiet amusement.”); „Пузну лозом на земљу; али Љутица беше пре њега; чу га где ждркће ваздух“ (“But Bagheera was before him. Mowgli could hear him snuffing in the half light.”).

6. У другом типу случајева у оквиру исте групе, неутрални глагол трајног вида у изворнику (нпр. *gurgle*) бива преведен експресивним глаголом тренутно-свршеног вида (у овом случају *гргуцнути*). Овим поступком постиже се већа динамика приповедања, чиме читав свет Киплинговог дела добија на живости и интензивности. Као резултат ове стратегије, употребљавају се и следећи глаголи: *векнути* (*bleat*), *шкомутнути* (*growl*), *срснути* (*crack*), *мрмнути* (*purr*), *зарикути* (*bellow*), *забобоњити* (*ring*), *зацвилети* (*whimper*), *заскамукути* (*whine*).

Примери: „Кад дође на последње речи кобрине, Љутица мрмну у повлад.“ („When Mowgli came to the white cobra’s last words, Bagheera purred approvingly.“); „Тигар зацвиле и заскамука у самртном страху“ (“... and the tiger whimpered and whined in an agony of fear.”); „‘Лагано ви тамо!’ – гргуцну Сурла“ („Peace there, peace!“ gurgled Nathi the Wild Elephant.); „Не рекох ли, близу је време Нових Језика’ – шкомутну Љутица и шину репом.“ („I said the time of New Talk was near’, growled the panther, switching his tail.“); „Немамо ништа против’ – векну лане које се родило баш то пролеће“ („We wish so, very greatly’, bleated a young fawn, who had only been born that spring, ...“); „‘Срснута је и кост!’ – загрми Прекољац, син Старојков“ („The bone is cracked!’ thundered Phao, son of Phaon.“); „Чопор заштрапа кроз млаку ... па зарика, а забобоњи у кориту као у бурету“ („The herd splashed through the pool he had just left, bellowing till the narrow cut rang.“); и сл.

5.1.2. Изворно употребљен перифрастички израз добија преводни еквивалент у облику директног израза

а. Једна од типичних одлика језика изворника, употреба експресивних перифрастичких израза, у грађи је обележена моделом управног глагола општег значења (нпр. *say*, са функцијом кодирања говорног чина), допуњеним предлошким фразама које га ближе одређују (нпр.: *with a grunt*, *with a laugh*, са функцијом кодирања емитованог звука као пратећег елемента говорног чина). У српском преводу, међутим, поменути модели бивају лексикализовани експресивно маркираним речима: *грокнути* (уместо: *say with a grunt*); *грохотнути се* (уместо: *say with a laugh*). У овим и другим наведеним случајевима реч је о синтетичком процесу,

при коме семантички садржај израза у изворнику бива обухваћен једном лексичком јединицом у преводу.

Примери: „Будала! Заскочио на ватру дрвосеча на пољу, па опрљео шапе’ – грокну вук.“ („The fool has had no more sense than to jump at a woodcutter’s camp-fire, and has burned his feet’, said Father Wolf, with a grunt.“); „Гле извањца! – грохотну се Голишан.“ („Hear the Outlier!’ said Mowgli with a laugh.“); „Са подножја брега опет зафрска: ‘Срећни лови!’“ („At the foot of the hill he cried again long and loud: ‘Good hunting!’“).

6. Прикупљена грађа показује и бројне случајеве унеколико сличног процеса, у коме улогу изворног модела заузимају неутрални изрази, идиоми или клаузе, а улогу преводног еквивалента регионално или експресивно маркиране лексеме, као што то показују следећи примери:

Примери: „Ти знаш село људске руље што ме избацила? Лени су, глупи, а окрутни; дубурају устима“ („Thou knowest the village of the man pack that cast me out? They are idle, senseless, and cruel; they play with their mouths, ...“); „Заорцајте мало успут, да им разбијете чаму“ („Sing to them a little lest they be lonely on the road...“); „Заромони ниска таласића Голишану око врата“ („... and the ripple of the checked water stood up in a frill round Mowgli’s neck ...“); „Врчање забректа па се пресече рком ‘Аррх!’ из дубоких груди, кад тигар кидише“ („The purr grew louder, and ended in the full-throated ‘Aaarrh!’ of the tiger’s charge.“); „Преклапало је праскао и мрнђао“ („Buldeo was muttering savagely.“), и сл.

5.1.3. Из набројаних примера је уочљиво да, насупрот лексици језика изворника која садржи ономатопејске речи с неутралном вредношћу, или описне, перифрастичке изразе; језик превода показује тенденцију ка експресивизацији ономатопејске лексике, као и сажимању перифрастичких у директне изразе путем процеса семантичке редистрибуције.

5.2. Остале семантичке групе ономатопејских глагола

Ономатопејску природу, експресивну вредност и сродну реализацију имају и друге семантичке групе глагола, које се сврставају у ономатопеје секундарног типа. Упоредна анализа превода и изворника показује да и овај други тип глагола представља стилски маркиран члан наспрам глагола с неутралном вредношћу у изворнику, или је резултат синтетичког процеса редистрибуције. Реч је о следећим лексичко-семантичким глаголским групама:

5.2.1. Глаголи ударања: *јапашити* (према тур. *japismak*, „хватати, грабити“)⁵, *ћалапати* („хватати, грабити“), *здрузгати* („смрскати, смрвити, здробити“), *буразити* („пробадати, бости“), *одфракати* („одсећи, одфикарити“), *ајкачити* („терати ајкачом, батином“), *исфискати* („изударати, ишамарати“), *проклати се*, *спешитати* („сабити“), *магнути* („боцнути“).

⁵ Семантичке дефиниције лексема, које се у раду доносе под наводницима, преузете су из одговарајућих сегмената њихове лексикографске обраде у Речнику САНУ.

Примери: „Вук – треба да знате – јапаша за врат, или ћалапа у слабину“ („A wolf, you must know, flies at the throat or snaps at the flank...“); „Водите га одавде! Поиграва као паун ... здрузгаће нам младе“ („He dances like Mor the Peacock. He will crush our young.“).

5.2.2. Глаголи емоционалног стања: *побуландисати* („изгубити разум, побеснети“), *раскурјачити* („разљутити, направити курјаком, подстаћи кога да се понаша курјачки“), *севдисати* („туговати, осећати тугу, меланхолију, заљубљеност“), *дучити се* („хвалисати се“), *пендечити се* („гордити се, поносити се“).

Примери: „‘Шакал Чанколиз мора да је поуједао сву ову чељад’ – рече у себи – ‘па ево побуландисали’“ („‘Tabaqui the Jackal must have bitten all these people’, he said to himself, ‘and now they have the madness’“); „И сад, кад се закрвио са сељацима на Мутњачи, долази овамо да раскурјачи и наше сељане“ („Now the villagers of the Wainganga are angry with him, and he has come here to make our villagers angry“); „‘Ја нисам рад да ми глава пукне’ – рече Голишан, пендечећи се да зна колико петорица из горе“, („‘... and I do not wish to break my head’, said Mowgli, who was quite sure he knew as much as any five of the Jungle-People put together.“) и сл.

5.2.3. Глаголи фацијалне експресије: за гримасе, покрете, перцепцију очима: *штркнути*, *зренути*, *кукуцнути се*, *зиркати*, *исклештити се*; гримасе устима: *окезити* (*окесити*), *откревељити се*.

Примери: „Преклапало још већа чуда прича о зверима и животу у гори, док штркну очи деци“ („... Buldeo told even more wonderful ones of the ways of beasts in the jungle, till the eyes of the children sitting outside the circle bulged out of their heads“); „‘Еј, Голишану, откуда вреба беда?’ – откревељи се дечак“ („‘Oh, Mowgli, where is the danger?’, the boy called back mockingly“); „Ту он седе, кашљуцну, прогунђа нешто, па зиркаше ... наоколо“ („Then he sat down, and coughed and grunted, and made little casts round and about into the jungle ...“); и сл.

5.3. Ономатопејске именице

У Цвијановићевом преводу *Књиге о џунгли* често наилазимо на један нарочит тип ономатопејских лексема. То су именице изведене из глаголских основа нултом творбом, чијом употребом у тексту се често постиже нарочит стилски ефекат превођења динамике радње (нпр. *gurgling*, *rustling*) – у номинативну статистику (*гргут*, *русак*).

Из доле изложених примера видљиво је да преводилац, у преносу значења ономатопејске речи, настоји да постигне еквиваленцију оних говорних гласова или гласовних група које садрже звучни симболизам: *schriek* – *шкамут*, *squeal* – *сквичањ*, *mutter* – *мрмак* и сл. У складу са овим, у тексту превода се запажа и груписање лексема карактеристичне фонетске структуре, које су типичне за оглашавање сваке животиње понаособ: *гргут* и *сквичањ* (слонова), *кркут* (самура), *њака*, *сквика* и *скавик* (мајмуна), *ракањ* (тигра), *цвилик* (слепог миша), *цикут* (орла), *хрз* (коња), *брекет* (пантера), *шкамут* и *скаму* (вукова), и сл.

Примери: „После дуго озва се лен, отегнут ракањ наждрта тигра иза сна“ : („After a long time there came back the drawling, sleepy snarl of a full-fed tiger just wakened.“); „Скавик и шкамут од страве и беса разлеже се међу мајмунима“ : („There was a howl of fright and rage ...“); „Голишан чу ... шклоцањ зуба па

скаму́к, кад га погази самур предњим ногама“ : („ ... for Mowgli heard the snap of his teeth and then a yelp, as the sambur knocked him over with his fore foot.”); „[Чу се] опет прасак а за њим сквичањ. То Сурла одкидаше кровове са колеба [sic!]“ (“ ... and there was another crash, followed by a squeal. Nathi had been plucking off the roofs of the huts ...”); „Друга је крајња степеница [чујности] високи цвилик Ноћаја, шишмиша, којега опет сваки човек не чује“ (“The other end is bounded by the high squeak of Mang the Bat, which very many people cannot catch at all.”); „Од литица на Мутњачи чуо се потмули брекет Љутичин, нешто између орлова цикута и коњског хрза“ (“ ... from the rocks by the Wainganga he heard Bagheera’s hoarse scream – something between the scream of an eagle and the neighing of a horse.”); „Борци јурнуше напред ... па не губећи часа ни шкamuта, заковачише вилице и понесоше се“ (“The two leaped forward ... and without a word to waste rolled over and over close locked.”). „Другда савије у страну за ... пискутом и кркутом бесних самура“ : (“Or he would turn aside to the sound of clashing horns and hissing grunts and dash past a couple of furious sambur, ...”); „Људима ... допираше у уши дубоки гргут слонова“ : (“ ... and the men ... heard the deep gurgling of the elephants in their ears.”); „Онда ... [мајмуне] стане њака и сквика, песме њихове без репа и главе“ : (“Then they would howl and shriek senseless songs), и сл.

6. Превођење идиома

Као што смо у претходном делу рада већ истакли, једно од лексичко-експресивних средстава која се најчешће спомињу као карактеристика Киплинговог прозног стила, јесте честа употреба идиоматских јединица. Ове јединице писац користи претежно у наративу (ређе у дијалозима) како би истакао рељефност, статистику и ритам приповедања.

У складу са изложеним, уочили смо да преводилац нарочиту пажњу посвећује интегрисању идиома у текст превода. У овим случајевима он прибегава методи *комуникативног превођења*, што значи да идиоми, употребљени у тексту изворника, у преводу на српски добијају своје културне еквиваленте – истосмислене јединице мотивисане у духу народног језика. Другим речима, ритамска идиоматика изворног текста *Књиге о џунгли* бива замењена фолклорном идиоматиком превода, која подразумева употребу народних израза, пословица, изрека и сл.

Тако, на пример, у делу у коме се шакал *Чанколиз (Табаки)* обраћа вучјој породици, он каже следеће: “... but for so mean a person as myself, a dry bone is a good feast”; што бива преведено као: „За *фукару* као ја, гола кост читава част“ (што, према Речнику САНУ, представља израз у значењу: „и сасвим мало је довољно“).

Идиоматске јединице које обогаћују превод *Књиге о џунгли* деле се на: *изразе или фразе, пословице и изреке и фолклорно мотивисане идиоме*.

6.1. Изрази

Под изразима подразумевамо идиоматске фразе у ширем смислу, који се у *Књизи о џунгли* типично реализују као зависни делови сложених реченица. У преводу овакве целине се преносе устаљеним фразеолошким формама, као што је видљиво из следећих примера:

Примери: „Дечак, коме живот пролази у јелу и спавању, не разбија главу ничим, док не дођу виле очима“ (у значењу: „док се не приближи опасност“, Р.

САНУ) : (у изворнику: “A boy who spends his life eating and sleeping does not worry about anything till it actually stares him in the face.”); „Пођоше за Блентом, Љутицом и Голишаном, кроз гору, лагано, устопице, док дође време попасне одморице“ (у значењу: „краћи одмор чобана и стоке после напасања стоке“, Р. САНУ) : (у изворнику: “Therefore they followed Baloo and Bagheera and Mowgli through the jungle very quietly till it was time for the mid-day nap, ...”); „Подићу тужбу против брамина, старог Преклапала и осталих, да ће мајчино млеко у њима пропиштати“ (у значењу: „допашће тешких мука, грдно ће настрадати“, Р. САНУ) : (у изворнику: “I will bring such a lawsuit against the Brahmin and old Buldeo and the others as shall eat this village to the bone.”); „Кад се Убах врати, нађе [сивога мајмуна] где дере прча на грани“ (у значењу: „виси са гране наопачке окачен коленима о њу“, Р. САНУ) : (у изворнику: “When Tha returned he found the grey ape hanging, head down, from a bough ...”); „Твој људић, ком си узео реч из уста, а нагрбио му смрт за врат“ (у значењу: „довео га у смртну опасност“, Р. САНУ) : (у изворнику: “Thy *man-cub*, from whom thou hast taken his word and so laid him open to Death ...”), и сл.

6.2. Пословице и изреке

Пословице и изреке, употребљене у Киплинговом роману, представљају максиме, односно зрнца мудрости које сачињавају део универзалног Закона џунгле. За разлику од изворног текста, у коме су ове јединице најчешће измишљене, у Цвијановићевом преводу на месту њихових еквивалената стоје српске народне пословице, које у себи садрже коресподентне мотиве. На овај начин примењен метод културне транспозиције доприноси не само сликовитости приповедања, него и већем органском јединству књижевног дела у целини, што је видљиво из следећих примера:

Примери: „Ко ћути не губи“ – рече Ждрала“ : (у изворнику: “Nothing was ever yet lost by silence”, said Каа.”); „Ономлане машина овомлане прашина!“ – рече Голишан“ („једне године млада воћка, следеће године прах“, или: „шта је било, било је“) : (у изворнику: “Last year’s nuts are this year’s black earth”, said Mowgli.”); „Голишан дремуцну спокојно. Он је знао, ништа боље од санка пре устанка“ : (у изворнику: “Mowgli dozed quietly, for he knew that there is nothing like sleep before hunting, ...”); „Зато [Шир-Кан] маче тапине из јазбине, мрсећи кроз зубе, а кад измаче он довикну: ‘Свака куца на свом прагу љута!’” (у изворнику: “So he backed out of the cave-mouth growling, and ... shouted: ‘Each dog barks in his own yard!’); „‘Чије је то дело?’ рече. ‘Неко ће грдно да плати’. ‘Свега села овце, а кнежево звонце’” (у изворнику: “‘Whose work is this?’ said he. ‘There is a price to pay.’ The work of all the willage”), и сл.

6.3. Фолклорно мотивисани идиоми

Употребу фолклорних идиома (идиоматских целина које су грађене према стиховима из народне поезије) у тексту превода мотивишу изворне архаизоване и поетизоване говорне форме својствене високом стилу, чија унутрашња мелодичност кореспондира са ритмичком организацијом стиха наше народне поезије. Овакав поступак видљив је у следећим примерима:

Примери: „Жива глава, много узех глава“ : (у изворнику: “I live, having killed many.”); „Нећу никад више доносити у гору туђине – па било смиље и ковиље“ : (у изворнику: “I will never again bring into the Jungle strange things – not though they be as beautiful as flowers.”); „Преклапало узео да чати чине и чара

чаролије“ : (у изворнику: “... and Buldeo began repeating incantations and charms”); „Празан је мој лог што пун беше за млада месеца, а крварине нисам докапио“ : (у изворнику: “My lair is empty that was full when this moon was new, and the blood-debt is not all paid.”); „Не заборави, Љутица те лудо миловао’ – врисну и ђисну“ : (у изворнику: „Remember Bagheera loved thee’, he cried and bounded away.”); „Тај се не шали. Овде се траг истражио!’ – рече Љутица“ : (у изворнику: “The thing works quickly, all ends here’, said Bagheera.”); „’У смрт срћеш!’ викну Самобор и исправи се ... ’Та знате ли, јади вас не знали – пругаш –“ (у изворнику: “It is death!’ Won-tolla cried, half rising ... ‘Even the Striped One, remember –”), и сл.

7. Закључак

Све што је до сад изложено о концепцији културног преводилаштва и њеној реализацији у стилско-језичким средствима превода *Књиге о џунгли* Николе Цвијановића обавезује нас да, у закључку овог рада, истакнемо следеће:

Иако је метода стваралачког превођења – која је у тексту *Голишана* нашла пажљиво промишљену и уметнички доследну примену – остала на маргинама савременог преводилаштва, те се, према данашњим критеријумима теорије и технике превођења, сматра чак и неприхватљивом, њено проучавање остаје од великог значаја за данашњег књижевног преводиоца. Тај значај почива у чињеници да можда најважнију функцију књижевног превода, поред информисања читалачке публике о страниј књижевности и култури на њој близак и лако схватљив начин, представља богаћење корпуса текстова писаних добрим књижевним језиком.

Извори:

- Kipling, 1994 [1894]: Kipling, Rudyard. *The Jungle Book*. London: Penguin Books.
- Цвијановић, 1924: Цвијановић, Никола. *Голишан, приче из Индије*. Београд: С. Б. Цвијановић.
- Цвијановић, 1901а, б: ----- „Приче о Моглију“. *Бранково коло, лист за забаву, поуку и књижевност*, год. 7/1901; бр. 24, стр. 749–753, 820–828 („Моглијева браћа“); бр. 27, стр. 995–1016 („Кајин лов“).

Литература:

- Baker 1992: Baker, Mona. *In other words: A Coursebook on Translation*. London & New York: Routledge.
- Baker 2005: Baker, Mona (ed.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Venuti 1998: Venuti, Lawrence. *The Scandals of Translation: towards an ethics of difference*. London/New York: Routledge.
- Винавер, 1924: Винавер, Станислав. „Закон џунгле (предговор)“, у: *Голишан, приче из Индије*. Београд: С. Б. Цвијановић, стр. IV–VI.
- Dillingham 2005: Dillingham, William B. *Rudyard Kipling: Hell and Heroism*. New York: Palgrave Macmillan.

- Јовић, 1975: Јовић, Душан. *Лингвостилистичке анализе*. Београд: Библиотека Друштва за српскохрватски језик и књижевност.
- Јовић, 1985: ----- *Језички систем и поетска граматика*. Београд: Бигз–Јединство.
- Кабилџо-Шутић, 1990: Кабилџо-Шутић, Смиљка. „Винавер и англоамеричка књижевност (неки компаратистички принципи Винаверове критике)“, у: *Књижевно дело Станислава Винавера, зборник радова*, Београд: Институт за књижевност и уметност; Пожаревац. Браничево.
- Карацић, 1853: Стефановић Карацић, Вук. *Српски рјечник и тумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Беч: Штампарија јерменскога манастира.
- Леви, 1982: Леви, Јиржи. *Умјетност превођења*. Сарајево: Свјетлост.
- Матарих, 1980: Матарих, Мирјана. *Енглеска књижевност код Срба (1900–1945) кроз књижевне часописе*, докторска дисертација одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.
- Nida–Taber 1969: Eugene A. Nida, Charles R. Taber. *The Theory and Practice of Translation*. Published for the United Bible Societies. Leiden: E. J. Brill.
- Nyman 2003: Nyman, Yopi. *Postcolonial Animal Tale from Kipling to Coetzee*. New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors.
- OED 2002: *Oxford English Dictionary on CD-ROM*. Oxford: Oxford University Press.
- Прањих, 1973: Pranjić, Krunoslav. *Jezik i književno djelo (ogledi za lingvostilističku analizu književnih tekstova)*. Drugo, nepromijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- P–S–S 2008: Pym, Anthony, Miriam Shlesinger and Daniel Simeoni (eds.). *Beyond Descriptive Translation Studies. Investigations in homage to Gideon Toury*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Рајић *et al.*, 1981: Rajić, Ljubiša (prir.). *Teorija i poetika prevođenja*. Beograd: Prosveta.
- Речник САНУ 1–17, 1959–2006: Група аутора. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика Српске академије наука и уметности*, том 1–17, Београд: Српска академија наука и уметности.
- Секулић, 1923: Секулић, Исидора. „Голишан (приказ)“, у: *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 10, бр. 8, стр. 631–634.
- Скок, 1971–1974: Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–III*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Ullmann 1973: Ullmann, Stephen. *Meaning and Style: Collected Papers*. Oxford: Basil Blackwell.
- Фрајнд, 1990: Фрајнд, Марта. „Винавер, Шекспир и Лаза Костић“, у: *Књижевно дело Станислава Винавера, зборник радова*, Београд: Институт за књижевност и уметност; Пожаревац. Браничево.
- Хлебџ 2009 [1989]: Хлебџ, Борис. *Општа начела превођења*. Београд: Београдска књига.
- Weissbort–Eysteinnsson 2006: Weissbort, Daniel and Astradur Eysteinnsson (eds.). *Translation – Theory and Practice: A Historical Reader*. Oxford: Oxford University Press.

**Language as the Means of Redesigning the Identity of a Literary Work
(Analysis of First Serbian Translation of Kipling's *The Jungle Book* from
1924)**

Summary: This paper deals with the linguistic and stylistic aspects in the analysis of the first Serbian translation of Kipling's *The Jungle Book*, which was published in 1924 in Belgrade under the title *Голишан или Приче из Индије*.

Pondering the issues pertaining to the origin, development and the reception of the above-mentioned translation in the Serbian cultural climate, and analyzing the elements of its idiosyncratic lexicon and stylistic framework, with the aim of improving the practice of literary translation in general, the authors reached the conclusion that, in the process of translating a literary text in Serbian, translators deploy various linguistic devices in order to affect the dynamics of the narrative, its local colour, stylistic markedness, etc. In accordance with that, the work on literary translation often requires a solid understanding of the potential of applying the following linguistic devices:

- the levels of dialect lexicon from different regions in which Serbian is spoken, including local specific personal names (appellatives), names of animals (zoonyms) and names of places (toponyms); then, idioms (expressions) containing folklore motives, as well as more complex idiomatic forms (proverbs, sayings, etc);

- the levels of expressive, phono-stylistic and word-formational potential of the Serbian language, especially concerning their verbal units representing the process of lexicalization of onomatopoeic forms contained in the source text.